

KOŚCIELNY (1756) ai

o jasne; -e- (145), -é- (1) KochPs.

sg m N kościelny (92). ◇ G kościelnego (68); -ého (1), -(e)go (67). ◇ D kościeln(e)mu (9). ◇ A kościelny (35), kościeln(e)go (3). ◇ I kościelnym (25). ◇ L kościelnym (23). ◇ V kościelny (3). ◇ f N kościelną (127), kościeln(a) (2). ◇ G kościelnej (92), kościelnyj (1) MurzNT; ~ -ěj (5), -(e)j (87). ◇ D kościelnej (7); -ěj (3), -(e)j (4). ◇ A kościelną (54). ◇ I kościelną (54). ◇ L kościelnej (60); -ěj (4), -(e)j (56). ◇ V kościelna (1). ◇ n N kościelné (46); -é (1), -(e) (45). ◇ G kościelnego (59); -ého (5), -(e)go (54). ◇ D kościeln(e)mu (5). ◇ A kościelne (41); -é (3), -(e) (38). ◇ I kościelnym (15), kościeln(e)m (1) ComCrac. ◇ L kościelnym (22). ◇ V kościeln(e) (1). ◇ pl N m pers kościelni (77), kościelné (1); -i: -é BiałKat (1 : 1). subst kościelné (126); -é (13), -(e) (113). ◇ G kościelnych (275). ◇ D kościelnym (78), kościeln(e)m (1) ComCrac. ◇ A m pers kościelné (37), kościelnych (8); -ych BiałKat; -é : -ych KromRozm III (4 : 1), WujJud (4 : 2), SkarJedn (1 : 1), WujNT (6 : 3); ~ -é (2), -(e) (35). subst kościelné (196); -é (35), -(e) (161). ◇ I m kościelnymi (20), kościelnými (14); -ymi KromRozm III (4), RejPosWiecz², SkarJedn, StryjKron, CzechEp, WujNT (2); -ými ComCrac, RejPosWstaw (2), ModrzBaz, SarnStat; -ymi: -ými BielKron (1 : 2), WujJud (3 : 2), SkarŻyw (4 : 1), PowodPr (1 : 1), SkarKaz (1 : 3); ~ -ými (1), -(e)mi (13). f kościelnymi (10) SeklWyzn, SeklKat, RejKup, KromRozm III (2), KrowObr (2), OrzRozm, SkarJedn, CzechEp, kościelnými (5) WróbŻółt, ModrzBaz, SarnStat (2), SkarKazSej; ~ -ými (2), -(e)mi (3). n kościeln(e)mi (6), kościelnymi (1) WujNT. pl t kościeln(e)mi (2). ◇ L kościelnych (91). ◇ V m pers kościelni (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

I. Przymiotnik od ‘Kościoł’ [w tym: w znac. 1., 2., 3., 5.: o Kościele katolickim (1527), o Kościołach protestanckich (44)] (1745) :

1. Od znac. ‘chrześcijańska społeczność religijna’; ecclesiasticus JanStat, JanPrzyw, Cn; Ecclesiae JanStat, Cn (384) : KromRozm II o4v; KromRozm III I8v, L3v, L7v, O5, P7; KrowObr 175v; Leop *2v; OrzList e4v; WujJud 45v, 144, 186; Y Kroniki Kościelne ich [katolików] włafne iáwny fáłż wiela Trádyciy (co ie Apoštołom w Rzymie przywłafzczáć zwykli) pokázuią. WujJudConf 41v, 24, 152v, 195v; Thoż práwie piśzą Klemens Alexándriński/ y Euzebius Cezárieński w kościelney hińtoriey RejPosWstaw [143³] [2 r.], [143⁴]; chcę to w krotkości pokázáć zwieła dzieiow kościelnych máło co wybieráiąc SkarJedn 122, A3v, A7v, 5, 54, 89 (17); Był to/ iáko Doktorowie mowią/ Michał święty/ Ítrołz nawyłżłzy y obrońcá kościelny SkarŻyw 501; nie dziwiuę fię/ iłż fię ták część Boska y dobro kościelne/ wcnotách Chrześciáńskich łzerzyło SkarŻyw 511, 31 [2 r.], 41, 92 [3 r.], 114, 115 (30); Cze^{so}by dżiś nie wdżięcznie przyiął Papież Rzymłki/ kiedyby w różnicách kościelnych/ Biłkup przeciwko Biłkupowi łkárżąc/ do Krolá [...] á nie ráczey do Papieżá fię wćiec miał. NiemObr 58, 88; LatHar 56, 124, 167; Przetoż zgołá wiáry nie dawáią włzytkim dobrze doświádczoným hińtoryom kościelnym/ o cudách przez święte wczynionych. WujNT 365, 39 [2 r.], 72, 382, [405], 411 (10); SarnStat 178; Anániáłz z Sáphirą o wymę pożytku kościelnego/ od Piotrá S. ná gárdłach byli pokaráni. PowodPr 21; Wiárá náłżá dwoygiem fię świádectw wípiera/ wńętrznym Duchá ś. y zwierzchnym kościelnym SkarKaz Oooo3a, Oood, Oooo3b; SkarKazSej 674b.

W *przeciwstawieniach*: »kościelny ... pogański, świecki« (2): Co iedno od Apostołow Chrześciánftwá było/ co iedno Doktorow/ y Hiłtorykow kościelnych y świeckich y Chrześciánfkich piłało/ wżylcy to práwie iednemi wty zgodnie ćwierdzą *SkarJedn* 84; *NiemObr* 134.

W *charakterystycznych połączeniach*: *kościelna(-y, -e) całość* (2), *chlubienie [= chluba] chwała, cześć, dobre (a. dobro)* (5), *dzieje, historyja* (29), *historyk* (12), *imię, kronika* (2), *kronikarz, modlitwa, nędza* (2), *niepokoj, nieprzyjaciel* (2), *obrona, obrońca, odstąpienie, pokoj* (8), *postępek, potrzeba, przygoda, pożytek, rozdział, rozerwanie, rożnica* (2), *sprawa, świadectwo, tajemnica* (6), *trudność, uczciwość, udręczenie, zgoda* (2), *zupełność, zwycięstwo*.

Wyrażenia: »jedność (święta), zjednoczenie kościelne(-a)« [szyk 60 : 19] (78 : 1): *KuczKat* 75, 180; Profze P. Iezufa [...] áby ferce W.Kx.M. [...] do tego S. ziednoczenia kościelnego wzbudzić raczył *SkarJedn* A7, A5v, A7v, A8v [3 r.], A*v, 1 (58); Bráterftwo y Ípołeczność S. wiedności kościelney. *SkarŻyw* 206 *marg*, 87, 92 [2 r.], 119, 230, 309 [2 r.], 319, 335, 602; *ReszHoz* 135; *LatHar* 129; *WujNT* 77, 419 [2 r.], 611, 836, 859.

»księgi, pismo kościelne« [szyk 5 : 1] (3 : 3): *BibRadz* I 481; *BielKron* 158; *WujJudConf* 31v, 127v; Szukác tedy ich żywotow mamy w kościelnych piłmach Doktorow świętych y piłarzow Dzieiow kościoła Bożego *SkarŻyw* A5v; *StryjKron* 275.

»minister kościelny« = *minister Ecclesiae* *Modrz* (1): to był Ítárodawny v Krześcian obyczáj/ przy obierániu Miniłtrow Kościelnych [*in electionibus ministrorum Ecclesiae*] *ModrzBaz* 46.

»pisarz, szkrybent kościelny« = *autor piszący o prawdach wiary i należący do Kościoła katolickiego* [szyk 7 : 2] (8 : 1): Íácno íe thego dowiedzieć s íámych tytułow kfiąg kthore popiřáli Doktorowie íwięci y Szkribentowie Kościelni. *SarnUzn* B3v; *RejPosRozpr* c2v [2 r.]; *SkarŻyw kt*; o czytániu piłm ítárych kościelnych piłarzow/ ktore pópolicie Patrelámi názywáią *CzechEpPORz* *2; Bo íwiádczą o tym godni wiáry Theologowie y piłarze Kościelni/ że y ná pułzczách/ tákimi modlitwámi oni oycowie rozlicznym pokuřom zábiegáli *LatHar* 511; *WujNT* 515, 808; *SkarKazSej* 680a.

»społeczność (a. spolność), towarzystwo, pospolitowanie, uczestnictwo kościelne(-a)« [szyk 6 : 1] (3 : 2 : 1 : 1): *BielKron* 194v; Páweł íwięty teź był oddał iednego s Korintu czártowi w moc/ y wyrzucił go s ípołeczności kościelney. *RejPos* 328; *KuczKat* 180; *RejPosWstaw* [143²]; *SkarJedn* 42; *SkarŻyw* 389 [2 r.].

»starzy ewanjelistowie kościelni« = *katolicy* (1): A íefli rzeką/ íz y my Ítárzy Ewángeliřtowie kościelni cudow nie czynim: odpowíadamy im/ íz dofyc ná tym íz my cudá oycow náłzych [...] vkázuiemy *SkarKaz* 241a.

»tradycja, podanie kościelne(-a)« [*w tym: tradycja a podanie* (3)] [szyk 11 : 5] (11 : 8): *KromRozm I* K3v, M3v; *KromRozm III* A4v; ábowie^m ni skąd inąd iedno z Trádyciey á z podánia Kościelne^o wiedzieć możećie że to á nie ínfze íeft práwe łowo Boże. *WujJud* 43v, 25v, 40 [2 r.], 41v, 43 [3 r.], 157v; *SkarŻyw* 93 [2 r.], 456; *WujNT* 740.

»(stary) zwyczaj, obyczáj kościelny« [szyk 15 : 5] (18 : 2): *KromRozm I* D, Ov [2 r.], O3; *RejPos* 348v *marg*; *WujJud* 155, 155v [2 r.], 199v, 216v; *WujJudConf* 155; *RejPosRozpr* c3v; *SkarJedn* 114; trzyma wiele doktorow y zwyczáj kościelny/ ífz tego mieřácią [*marca*] íwiát Ítworzony/ y Chryřtus

wcielony y ná krzyżu dla nas rozpięty ieft. *SkarŻyw* 257, 312; *WujNT* 606 [2 r.], 733, Ddddddv; *SkarKaz* 382a.

Zestawienia: »doktor kościelny« = *doctor Ecclesiae JanStat* [szyk 65 : 16] (81): *KuczKat* 90; *Iefli* [!] Doktorom ftárym Kościelnym czyli dżisieyfzym nowym Ewángelikom ráczey mamy wierzyć. *WujJud* Mm, B4, 32, 33, 34v *marg*, 35 *marg* (12); *RejPosRozpr* cv; *CzechRozm* 98; *SkarJedn* 27, 84, 85 [2 r.], 97, 100 (11); *SkarŻyw* A4, 67, 90, 117 *marg*, 200 (14); *NiemObr* 53, 75; *LatHar* ++8v, 12, 57, 76, 123 (14); *KolakSzczeńl* A4v; *WujNT przedm* 9, 26, s. 4, 5, 47 (15); *WysKaz* 35; *SarnStat* 226; *PowodPr* 28, 31; *SkarKaz* 42b, 43a, 81b, 204a, 454a.

»ojcowie (święci a. dawni) kościelni« = *pisarze pierwszych wieków chrześcijaństwa (do w. VIII)* (5): *SkarJedn* 314; ná oštátek miałem po łobie y one Oyce dawne Kościelne/ y Hiłtoryki przednieyfze *NiemObr* 66; *WujNT przedm* 26, s. 5, 661.

Szeregi: »apokryfa albo księgi kościelne« (1): *KSięgi* ktore póspolicie zową Apokryfá/ álbo Kłięgi Kościelne. *BibRadz* I 481.

»chrześcijański, kościelny« (1): [*Izydor metropolit kijowski*] Ruśi zgodę y iedność chrześciańską kościelną przyniosł. *SkarJedn* d6.

»ojcowski a kościelny« = *patrystyczny* (1): Ale my im nyemamy wyerzyć/ áni wychodzić od oycowłkyego á kołcyelnego podánya/ áni ináčey wyerzyć/ yedno yáko nam kołcyoły podály. *KromRozm* I M3v.

»kościelny, powszechny« (2): Kościelny Powfzechny zwyczaj niema być odmienian. *WujJud* Mm4 [*idem*] 155v *marg*.

»kościelny to jest ubogich ludzi« (1): ktorzi łami łiebie pałłá y pozeraią maiętności łuczkie/ to czo kołcielne ieft/ to ieft vbogyoh ludzi wołfadzie albo parafiey *SeklKat* L2v.

W przem (79) : *LubPs* aa3v; Ktory kámieñ włafnie nam známionował á figurował tego Pána náłzego/ od wiele budownikow wiáry łwiętey wzgárdzonego/ kthory łie potym przytráfił ná łpoienie dwu kątow kołcielnych/to ieft/ zakonu łtárego y nowego. *RejPos* 250v; Piotr pochodnia włzytkiey ziemie/ [...] mocna opoká wiáry/ łtary kościelny rozum. *SkarŻyw* 595, 209, 463; to włafny wrząd był Piotrá ł. [...] áby on napierwey ták Pogánom iáko y Sámárytanom nie tylko kościelne drzwi otworzył/ ále też kluczmi łobie poruczonymi niebo im odemknął *WujNT* 429; Biskupi łá gwiazdy kościelne. *WujNT* 841 *marg*, 859, Xxxxx2v; *SkarKazSej* 681a.

W charakterystycznych połączeniach: kościelna(-y -e) brana, drzwi, grunt, gwiazda, kąt, korona, kwiat, rozum.

Wyrażenia: »kościelne budowanie« [szyk 1 : 1] (2): ták głębokó/ ábo ráczey wyłoko (Bo budowanie kościelne ná Ziemi/ do Niebá korzenie pułzcza) ołnowanie twoie záłóżyli: iżeł Kościołá włzytkie⁸⁰ nie wzrułzoná podporá y opoká zołtálá *SkarJedn* 395, 72.

»kościelne ciało« [szyk 1 : 1] (2): *LatHar* 625; Y on ieft głowá ciáłá kościelnego [*corporis Ecclesiae*] (*marg*) kościołá łwego. (-) *WujNT Col* 1/18.

»członek kościelny« = *membrum ecclesiasticum JanStat* [szyk 5 : 1] (6): Ale iáko wrzody nie łá człónkami ciáłá/ ták theż ci zaráźliwi łudzye/ ktorzy łá wrzodmi kołciołá Pána Kryłtułowego/ nie łá człónkami kołcielnymi/ chocia y łá w kołciele. *RejPosWiecz*² 92; *BiałKat* 38v; ołdczepieńcy y chrzełt

máią y wiäre [!] máią: ále głowy iedney y páłterzá iednego nie máią. przetołz wzyfscy ci kościelnymi członkami nie fá *SkarJedn* 42; *SkarŻyw* 337; *SarnStat* 195, 896.

»duch kościelny« (1): nie iest cudo mnifzki y mnichy [...] do íprofności przywieść. Bo do tego fkłonna náturá. Ale do czyfłtości chowania/ iáko duch kościelny czyni/ námowić ie y do opufzczenia swiátá młode y bogáte pociągnąć: to ráczey wielkie iest cudo Duchá ś. *SkarKaz* 418b.

»fundament, osnowanie kościelne(-y)« [szyk 11 : 2] (12 : 1): *WujJud* 119v marg, Mmv; *CzechRozm* 166; *SkarJedn* 66 [2 r.], 72, 73, D3v; *SkarŻyw* 596, 597, 599, 601; Fundament kościelny P. Chriftus y Apoštołowie. *WujNT* 887 marg.

»fundownik kościelny« (1): [męczennicy] napierwzy byli Biłkupi y ftarfzy Chrześciánfstwa [...] ná ktore fię iad Pogánfki więcey iáko ná fundowniki kościelne rozściągał. *SkarŻyw* [407].

»głowa kościelna« (1): my [papież i kardynali] iestefmy głową kościelną *BielKron* 230v.

»klucze kościelne« (6): O Rozgrzeffeniu á to zową klucze kościelne. *SeklKat* Xv, C3; Papież Papieżem iest/ y będzie: Klucze kościelne ma/ Klucznikiem iest *OrzList* h3; *WujJudConf* 152v; *KarnNap* C3v; *WujNT* 76.

»opoka kościelna« (4): Chryftus opoká kościelna/ y Piotr opoká kościelna/ ále infzym á infzym ípofobem. *SkarJedn* 73, 288; *SkarŻyw* 601.

»pasterz kościelny« [w tym: nawyższy pasterz kościelny (3)] [szyk 9 : 1] (10): *SeklKat* L2v; *RejKup* K; Iuż tu fluchay [...] káždy páłterzu miey ná pyeczy to fwięte vpominánie Páná fwego/ iuż nie tylko páłterzu kościelny/ ále y thy páłterzu domku fwego/ álbo czeladki álbo poddáných fwoich *RejAp* 18; *SkarJedn* 27; *LatHar* +7, 57; prawdy Chriftułowej żaden ízukác nie ma po kąciech y zborách kácerfkich: ále v porządnych Biłkupow y páłterzow kościelných: y ná liktarzu ktory świeći wzytkiemu domowi Bożemu. *WujNT* 842, 50, 349, 676.

»kościelny(-a) (duchowny(-a)) skarb, skarbnica« [szyk 3 : 3] (5 : 1): *SeklKat* Y3v; *RejPos* 23v marg; *SkarŻyw* 129; zá ktorym przywileiem y mocą od Páná BOgá podána/ otwarzáli záwífze Biłkupi Rzymfcy/ [...] te fkárby kościelne duchowne *ReszList* 151, 168; odpufy nie infze⁸⁰ nie fá/ iedno załług [...] Páná náłzego/ y swiętych iego/ z duchowney Kościelney fkárbnice [...] przypifánie. *LatHar* 286.

»słup, filar kościelny« [szyk 5 : 3] (6 : 2): *RejKup* z3; on/ papyżem będąc/ yeft Pyotrem á gruntem flupow kołcyelnych/ to yeft biłkupow *KromRozm III* P5; *Prot* C2; *RejZwierc* 235; *SkarJedn* 91; *SkarŻyw* 93, 392; *CzechEp* 52.

»syn kościelny« (8): *BielKron* 230v; *WujJud* 191v; *SkarŻyw* 111, 269; Bo což może być poczciwfzego Cefárzowi/ iáko że go zową fynem kościelnym? Abowiem dobry Cefarz iest w kościele/ á nie nád kościołem. *WujNT* 93, 76, 867; *SkarKaz* 119b.

»węgielnik [= kamień węgielny] kościelny« (1): mamy ná to pomnieć [...] ízechmy fá vtwardzeni onym mocnym kwádratem á węgielnikiem kościelnym Pánem náłzym Iezufem Kriřtułem *RejPos* 190.

2. Od znac. 'władza duchowna'; w Kościele rzymskokatolickim *Urząd Nauczycielski Kościoła* (922):

a. Związany z rzqdami nad Kościołem, należący do hierarchii kościelnej; w Kościele rzymskokatolickim należący do *Urzędu Nauczycielskiego Kościoła*; *Ecclesiae, Ecclesiarum* *Modrz*; *ecclesiasticus* *JanStat*, *JanPrzyw* (218) : *MetrKor* 31/620v [2 r.], 621; *DiarDop* 107; *GroicPorz* ev;

[*papież Pelagijus*] Vltáwił wiele rzeczy kościelnych ták w práwie/ kanoniech/ iáko y w inych rzeczách. *BielKron* 163v; Ten to Alexender Henryká Cefárzá o gwałty kościelne kłá/ iákom pirwey piśał. *BielKron* 177, 164, 174v, 177, 216, 216v; *OrzQuin* X2; *WujJud* 197; *RejPosRozpr* c2v, c3v [2 r.]; *ModrzBaz* 131; Monárchia kościelna tylo łamá trwa y trwác będzie. *SkarJedn* d7, 128, 135, 177, 199, 221 (9); *SkarŻyw* 300, 310, 394, 518, 536; Książa Papieſcy Christułowi służyć nie mogą, y dworu y kościelnych plotek pilnując. *CzechEp* 91 *marg*; [*księża*] niechcá ábj ludzie pytáli fię y dowiádowali o fwey wierze/ tylko iżeby wiárę fwą/ zawięśili ná wierze ftárszych y Prálatow kościelnych. *NiemObr* 89; wśytká ich [*papieźnikow*] kościelna zacność/ y pewnoś/ do głowy/ y do fundámentu fwego/ Papieźá Rzymſkiego ściągác fię muśi. *NiemObr* 177, 179 [2 r.]; Swiecki vrząd nie ma fię wdáwác w kościelne fpráwy. *WujNT* 93 *marg*, 93, 726; *SarnStat* 211.

W przeciwstawieniach: »kościelny... świecki (2), pogański« (3): áby tám [...] gdzie pogáńskie Książetá mięszkály/ áby tám kościelne książetá przebywály. *SkarJedn* 91, 201; *WujNT* 93. *Cf Szereg*.

W charakterystycznych połączeniach: kościelny (-a, -e) *gwałt*, *gwałtownik*, *kanonija*, *książe*, *monarchija*, *nieprzyjaciel*, *obrona*, *odszczepieniec*, *oprawa*, *ozdoba*, *potrzeba*, *powaga* (2), *prałat*, *prelat*, *rzecz* (10), *skażca*, *sprawa* (4), *zacność*, *zdrajca*.

Wyrażenia: »dostojeństwo kościelne« = *honores Ecclesiae* *Modrz*; *dignitas ecclesiastiea* *JanStat*, *JanPrzyw* [szyk 9 : 1] (10): *RejKup* bb5v; *ModrzBaz* 133; *SkarJedn* 260; Przetofz wezwány ná doftoieńftwá kościelne zezwolic [!] ná nie nigdy niechciał. *SkarŻyw* 202; *SarnStat* 35, 70, 181 [2 r.], 193, 890.

»moc, władza, możność kościelna« [w tym: *moc i władza* (1)] (8 : 3 : 1): *SeklWyzn* c2v; *KromRozm I* 13v; *KrowObr* 8v; *BielKron* 219; *BiałKat* 166; *KuczbKat* 210; áby [*biskup rzymski*] z ftrony kluczy/ poftuźnym á práwowiernym do mocy kościelney y fpráwowania zbáwienia ludzkiego/ do fzfáfunku fkarbow Bożych otwarzał/ á złe niefpokoyne y Heretyki karał *SkarJedn* 122, 68; *SkarŻyw* 364, 456; *WujNT* 649.

»posłuszeństwo, poddaństwo kościelne« [szyk 14 : 4] (17 : 1): *OrzList* d3v; *OrzQuin* Aa3v; *WujJud* 119v, 207; *SkarJedn* 164, 201, 208, 213, 263, 306, 402; *SkarŻyw* A2, 213, 544; *LatHar* 120; Prawdziwy Duch Boży do poddańftwá kościelnego wiedzíe/ á pychy y [...] vporu niechce. *SkarKaz* 518b, 121a [2 r.].

»przełożony, sprawca kościelny« = *ordinarius ecclesiasticus* *JanStat* [szyk 45 : 5] (43 : 7): *KromRozm III* H5, I5, I6v, K6v, L2, L3v; *KrowObr* 69v; *BielKron* 177, 187; *RejAp* 34v; *RejPos* 21v *marg*, 23v *marg*, 234v, 299, 345v; *KuczbKat* kt, 75, 305 [2 r.]; *WujJudConf* 10v; *RejPosRozpr* c2v; Powiedz kościołowi/ to ieft Bifkupom y przełożonym kościelnym. *SkarŻyw* 93, 82, 170, 601; *WujNT* 60, 69, 76, 369, 372 *marg* (24); *SarnStat* 193.

»przywilej kościelny« (1): małz ná gárdło iá [*małżonkę*] poimác chciał: á oná do kościołá vćiek<ł>á. Niekazał iey wydáwác Woyciech S. zá przywileymi kościelnymi/ poniewaź fię do ołtarzá y pokuty S. obrociła *SkarŻyw* 354.

»rząd (święty), porządek kościelny« [szyk 21 : 3] (15 : 9): Yákoż yáfnyy mogł wypifác porządek koſcyelny y vrzędy/ ktore od kogo/ dla czego/ y poki fą poftánowyone? *KromRozm III* G8v, G3v, H6v *marg*, H7, L3, P3; *KrowObr* 4v; *BielKron* 210; *RejPos* 156; *KuczbKat* a2; *WujJud* 182v; *SkarJedn*

177, 208, 344; *SkarŻyw* 291, 319; *WujNT przedm* 31, s. 516; Rząd kościelny P. Iezus ftánowił po zmartwýchwftaniu. *SkarKaz* 242a, 205b, 606b, 611b; *SkarKazSej* 674b, 690b.

»sukcesyja kościelna« = *nieprzerwane następstwo hierarchii rzymskokatolickiej idące w prostej linii od apostołów (1)*: *Succelŷya kościelna. SkarKaz* Oooo2d.

»synod, (walny) sejm, zbor kościelny« = *synodus ecclesiasticus Modrz* [szyk 3 : 1] (2 : 1 : 1): *ModrzBaz* 122; *LatHar* 120; y dáli fię ná rozłádek Piotrá S. y tego pierwfzgo Synodu kościelnego. *WujNT* 460; nie ieft wątpliwa náuká Koncyliow ábo Zborow kościelnych/ ále iáwnie dobra y z Duchá S. *WujNT* 712.

»urząd kościelny« = *honores ecclesiarum Modrz* [w tym: *urząd nawyższy kościelny = urząd papieski (2)*] [szyk 34 : 3] (37): *KromRozm III* D3, G3, H6v, K2, L4; *KrowObr* 231; *OrzList* d2v; *RejPos* 345v; *KuczbKat* 115; *WujJudConf* 146, 150v, 169v; *RejPosRozpr* c2v [2 r.]; *ModrzBaz* 134; *SkarJedn* 8, 260; Piotr ná pierwfzym wezwaniu náznáczony ná vrząd nawyżłzy kościelny *SkarŻyw* 596 *marg*, 82, 319, 510 [2 r.], 596; gdy świecki vrząd przywłázcza łobie to co nie ieft iego (iáko rozłádek o wierze) y wtráca fię w vrzędy kościelne; tedy go poddáni łuchác nie powinni. *WujNT* 93, 84, 93, 435 *marg*; *SarnStat* 71, 176; *SkarKaz* 81b, 118a, b, 418a, 421a, 518b, Ooooc, Oooo2c.

»urzędnik kościelny« = *ordinarius JanStat* [w tym: *urzędnik kościelny nawyższy = papież (1)*] [szyk 11 : 4] (15): *KromRozm III* H2, H3 [2 r.], H6, K7v, L3v; Bo ci wŷytcy [...] Zwierzchność Papieską nád łobá ználi/ w pokorze y ćichości fercá/ y w poddánftwie Vrzędniká kościelnego nawjżze⁸⁰ Pánu Bogu fię podobáli. *SkarJedn* 352; to podległo rozłádkowi kościelnemu y żywey Ewánieliey: to ieft vrzędnikom kościelnym/ á zwłázczá Piotrowi nawyżłzemu tłumáczowi y wyznawcy y opoce wiáry *SkarŻyw* 364, 363, 535; *LatHar* 720; *SarnStat* 194; *SkarKaz* 206b, 610a, Oooood.

»wolność kościelna« = *libertas ecclesiastica JanStat* [szyk 1 : 2] (3): [św. Anzelm] fię oświadczał/ ifz nic przeciw kościelney wolności ípráwować w Rzymie od Krolá niemogł. *SkarŻyw* 336, 413; *SarnStat* 898.

»zwi(e)rzchność, przełożeństwo kościelne(-a)« [szyk 6 : 2] (5 : 3): *KromRozm III* F2v, Lv; Abowiem Bifkupftwá y przełożeńftwo Kościelne Praca ieft/ nie Pánftwo *BiałKat* 38v; *WujJud* 201 [2 r.], Mm4v; *PowodPr* 37; *SkarKazSej* 680a.

Szereg: »kościelny i świecki« = *ecclesiasticus et secularis JanStat* (6): *SarnStat* 35, 70, 181, 890; Grzełzni fá bráćia náłzy [...] vrzędu kościelnego y świeckiego w grzechu nie trácą *SkarKaz* Ooooc, 610a. [*Ponadto w przeciwstawieniu 1 r.*]

b. *Nakazany, ustanowiony, nadany przez Urząd Nauczycielski Kościoła, obowiązujący w Kościele; Ecclesiae JanStat (160)* : Lecz Symeoná Proroká łłowá y kazanie opifane fá/ iako męłkiey płci: ktorey ten vrząd náuki y kazánia kościelnego włáłny ieft/ tym/ ktorzy ná to od Bogá wftępkem kościelnym wyfadzeni fá. *SkarŻyw* 114, 509, 517, 518 [2 r.]; *ReszList* 157; *LatHar* 111; Nie zábraniać Pan ípráwiedliwości/ áni írogiego karánia złych ludzi/ áni gáni vczynku Heliałzowego/ áni poftępkow kościelnych/ ktore haeretyki choć ná gárdle karzą. *WujNT* 233, 232.

W przeciwstawieniach: »kościelny ... boży, pański« (2): A nieiedno teftamenti kościelne kradną nizczą [!]/ káffuią ale fię też rzucili nateftament pańki *SeklKat* L2v; *SkarŻyw* 213.

W charakterystycznych połączeniach: kościelny(-a) dar (2), postęppek (5), potrzeba, testament, wola, wstępek, występek.

Wyrażenia: »post kościelny« (4): Auguſtyń ś. y Epiphánius Aériuſzá/ y Hieronym ś. Iowinianá/ przeto/ że náprzećiw poſtom Kościelnym mowił/ miedzy Heretyki poczytáią *WujJud* 195, 195; *LatHar* 122; *WujNT* 700.

»przykazanie, nakazanie kościelne« [szyk 10 : 3] (12 : 1): *KromRozm I* F2v; Poſt w kościele zwyczáiny nic inſzego nie ieſt/ iedno wedle obyczáiu y nákazánia kościelnego/ pewnych dni [...] raz tylko przez dzień [...] ciáłu poſilenie dáwác. *WujJud* 189v, 74v, 197; *WujJudConf* 101 v; Pięcioro przykazanie Kościelne/ wſzytkim Chrzeſćijanom ſłużące. *LatHar* 119, 112, 119, 125, 127 [2 r.], 133, 749.

»rozkazanie kościelne« = *mandatum sanctae Ecclesiae JanStat* [szyk 6 : 1] (7): *LatHar* 122; Y przetoż chwálebne ieſt kościelne roſkazanie/ áby ſię chorzy ludzie pierwey przez ſpowiedz y pokutę z Bogiem poiednáli *WujNT* 323, 64, 151, 452; *SarnStat* 190, 898.

»święto kościelne« (4): *SkarŻyw* 482; Świętá Kościelne/ iedne ſą wſzytkiemu ſwiátu poſpolite *LatHar* 121, 322, 750.

»(święta) ustawa, postanowienie, uchwała kościelna(-e)« [szyk 31 : 2] (28 : 4 : 1): *SeklWyzn* e3 [2 r.]; *RejKup* z5; *KromRozm I* F3, H4 Marg, Iv, N2v; *MurzNT* 76; *KromRozm III* I7, O5v, P5; *BielKron* 148v; *OrzQuin* Aa3v; A pokázuie ſię iáwnie z wſtáwy Kościelney/ iż ma być Káplán ktoryby álbo z porządneho wrzędu/ álbo ſobie poleconá rozgrzeſzánia moc miał. *KuczbKat* 215; *WujJud* 4, 15, 74, 107, 179, 198, L13, L15; *SkarJedn* 106, 259, 272, 333; *SkarŻyw* 456; *CzechEp* 131; *NiemObr* 153; náuki ábo vchwały kościelne/ iedne mamy w piſmie zoſtáwione: á drugie z trádiciey (to ieſt z náuki ſłowney) Apoſtolſkiey w táiemnoſci podáne. *WujNT* 717, 35, 64, 890.

»zakazanie kościelne« [szyk 1 : 1] (2): *WujJud* 197; pokármy z przyrodzenia ſwego niepokałáią/ ále ráczey niepoſłuſzeńſtwo: kiedy człowiek co ie przeciw Bożkiemu ábo kościelnemu zákazaniu. *WujNT* 64.

Szereg: »boży (a. boski) i (abo, to jest) kościelny« [szyk 7 : 1] (4 : 4): *WujJud* 76, 197; *WujJudConf* 101v; żadney ná takie dobrowolne poſty obowázki Boſkiey y Kościelney nie máſz. *LatHar* 253, 112, 127, 133; *WujNT* 64. [Ponadto w przeciwſtawieniu 1 r.]

α. Zgodny z regułami prawa kościelnego, z kanonami Kościoła; *ecclesiasticus Modrz, JanStat, JanPrzyw; Ecclesiae, in Ecclesia JanStat* (86) : Obeláný ná Synod przyiádę/ chybá žeby mi porządna á kościelna przekaſká niedopusćielá. *KrowObr* 128v; *BielKron* 156v; *SkarŻyw* 511.

Wyrażenia: »dekret kościelny« (1): Szemránie przeciwko Dekretom Kościelnym. *LatHar* 115.

»dosyćuczynienie kościelne« (3): Drugie Doſyc vcźynienie ieſt/ ktore teź wſtáwnym (to ieſt od Kościoła wſtáwionym/ á zowá ie po Lácinie *Satisfactio Canonica*, iákoby Doſyc vcźynieniem Kościelnym) zowá *KuczbKat* 220; *WujJud* 92 marg, L15.

»egzamen kościelne« (1): Táki był ten Ekwicyuſz/ ktory ſię ná examen kościelne wnetze porwał/ y pewnie kazánia by był przeſtał/ by mu był Papieſz zákazał. *SkarŻyw* 213.

»jurysdyccja kościelna« [szyk 2 : 1] (3): *PowodPr* 59; Zepſówanie iurisdicyey kościelney. *SkarKazSej* 703b marg, 700a marg.

»kanon kościelny« = *postanowienie prawne władzy kościelnej, przepis, reguła; canon JanStat (4): SkarJedn 259; SkarŻyw 89; A iegli Graeccy kápłani/ y Rułcy Popi ináčzey czynią: [...] to czynią przeciw łtárym kanonom/ y vłtáwom kościelnym. WujNT 35; SarnStat 897.*

»kościelne karanie« [szyk 1 : 1] (2): *SkarŻyw 212; żeby ci/ którzy karániem Kościelnym [censura Ecclesiae JanStat 260] nie bywáią odłtráżeni/ ludzká łrogoóciá byli karáni. SarnStat 218.*

»karnoóć, dyscyplina kościelna« = *censura ecclesiastica Modrz [w tym: dyscyplina albo karnoóć (1)] [szyk 10 : 2] (10 : 3): Do czego należy Diłcipliná álbo kárnoóć kościelna/ bez ktorey rząd ludu Bożego łtać niemoże. WujJudConf 156v; ModrzBaz 6v [2 r.]; SkarŻyw 291, 353, 442; WujNT 310 marg, 649 marg, Zzzzz2 [2 r.]; SarnStat 166, 1307.*

»kościelna kaźń« = *kara polegająca na wypełnieniu nałożonej pokuty; poena ecclesiastica JanStat [szyk 1 : 1] (2): (marg) Opufzczenie pewnych pokutodpułty [!] nágradzáią. (-) Potym czynią nas wolnemi odpułty/ y od pewney docześney Kościelney kazni LatHar 286; SarnStat 897.*

»klątwa kościelna« = *censura ecclesiastica JanStat, JanPrzyw (14): MurzNT 88v marg; SkarŻyw 414; WujNT Matth 18 arg, s. 310 marg, 588 marg, Zzzzz2; Práwá Duchownego Księgi wtore o Klátwie Kościel. SarnStat 225 źp, 184, 209, 224, 897, 905, 943, 1252.*

»kościelne poruczenie« = *misja kanoniczna (1): Wkazanie [!] fię wdáwáć/ bez kościelnego poruczenia rzecz iest nieprzyłtoyna y łwiętokrayłka. SkarŻyw 213.*

»prawo kościelne, ktore kościelnym zowiem; zakon kościelny« = *ius (sanctae) Ecclesiae a. in Ecclesia JanStat [szyk 34 : 2] (34: 1; 1): BielKron 232v, 238v; Bo ták práwá Kościelne vkázuiá/ áby bez Bilkupá Rzjmłkie⁶⁰ nic o głównieyfzych rzeczách łtánowiono nie było. SkarJedn 105, 105, 115, 127, 128, 129 [2 r.] (10); SkarŻyw 88, 89 [2 r.], 354, 394, 411 [3 r.] (12); WerGośc 268; LatHar 129; SarnStat 48; Ieśli co duchowieńłtwu zbywa/ według łporządzenia Zakonu Bożego y kościelnego/ niech fie pierwey opátrzą vbodzy PowodPr 60; Lecz łá ielzeze trzećie Práwá/ ktore ludzie Duchowni łtánowiá/ ktore Kościelnemi zowiem SkarKazSej 697a, 679b marg, 681a, 698a [2 r.], 701a, 702a, 703b.*

»przeszkoda kościelna« = *zakaz prawa kanonicznego (1): Ożenie z ktorákolwiek przełzkodá przyrodzoná/ Bofká/ ábo Kościelná. LatHar 116.*

»sąd kościelny« (4): *WujJud 2v; SarnStat 217; Ono łámo vkrzywdzenie czći bozkiey y łtanu duchownego/ ktorym łády kościelne y kápłáńłka Iurisdycya zepłowána iest SkarKazSej 703b, 679b.*

»statut kościelny« (2): *Státut Kościelny ná pijánice. WerGośc 268 marg; SkarKazSej 698a.*

»wyrok kościelny« [szyk 1 : 1] (2): *A ták [...] mułi Cefarłki Maiełtát kościelných wyrokow bronić. SkarJedn 290; SkarŻyw A5v.*

Szereg: »kościelny i łwiecki« (1): Wolnoóć Chrzełcijáńłka nie wyzwála [...] od praw y łtátutow kościelných y łwieckich: ále tylo od grzechow/ od dyablá y pieklá. SkarKazSej 698a.

c. *Dotyczący doktryny, zgodny z doktryną Kościoła oraz z zasadami wiary i religii katolickiej; Ecclesiae, ecclesiasticus Cn (67) : Czworthy vuyod yełth kołzczyelny kthory kołzczyol błádzycz nyemoze bo od ducha łzwyłtego uelwzyłkyey prawdzye byua rządzon PatKaz I 8v; RejPos 347; Tho iest glos Kościelny/ náuká Boża/ wiárá Powłzechna/ ktorá włzyłłkiego áwiátá głowy/ y Kápłani Chryłtułowi/ ná tym łwiętym y przełławnym Zborze wyználi. SkarJedn 301, A5, 1; SkarŻyw 321,*

456; Athánazyuśz [...] zupełnie też ie z pińmá S. powtorzywfyz/ te łłowá z Kościelnym przydátkiem zgodne/ ná końcu nápińał. *LatHar* 8, 740; *WujNT* 460; Kościelne kazanie nie ieft goła hiſtorya/ ále ſwiádectwo pewney prawdy ktorey káždy winien wierzyć *SkarKaz* Ooood.

W przeciwstawieniu: »pokátny ... kościelny« (1): Luterfka náuká pokátna/ á nye koſcyelna. *KromRozm I F3 marg.*

W charakterystycznych połączeniach: kościelny(-a, -e) głoś, imię [= termin], kazanie (4), obrona, przydatek, turbator, wywód.

Wyrażenia: »katedra kościelna [= teologiczna]« (1): káżdego wieku y w Kościele Rzymńkim bywáły wielkie niezgody miedzy Doktormi/ nietylko w Kościelech/ ále y ná Kátedrách kościelnych. *WujJudConf* 127v.

»(ſwięta) nauka kościelna, którą kościelną zowiecie; prawda kościelna« = *Ecclesiae a. ecclesiastica doctrina* Cn [szyk 18 : 10] (25 : 2; 1): *KromRozm I P3*; *WujJud* 221v [2 r.], Mm5v [2 r.]; *SkarJedn* 51, 241, 364; Ale ſługá dyabelſki wiedział co zá moc ieft prawdy kościelney y ſług iey *SkarŻyw* 372; nieprzyimuie záprawdę ſwięta náuká kościelna (ná kápláńſtwo) tych ktorzy po vmárłey żenie drugá bierzą *SkarŻyw* 456, 114, 189, 278, 456 [2 r.], 583; *NiemObr* 74, 85; *LatHar* 202; *WujNT* 470, 489,747; *SkarKaz* 382b [2 r.], 417b, 518b, Oooo2b; *SkarKazSej* 685b.

»rozsádek kościelny« [szyk 7 : 3] (10): wychodziła ná ſwiát Ewánielia Nikodemowá y Bárthłomieia S. y dzieie Apoſtoła Páwła: á niczym innym odrzucone nie fá/ iedno rozłádkiem kościelnym: iáko y te czerzy/ niczym innym przyięte nie fá/ iedno iſz ie koſcioł Duchem S. pińane być oſádził. *SkarŻyw* 364, 213, 364 [5 r.], 394 [2 r.]; *SkarKaz* 43a.

»wiara, wyznanie kościelne(-a)« [szyk 4 : 1] (4 : 1): *KuczKat* 135; *SkarJedn* 11; *SkarŻyw* 392, 538; wiárę ludzi Chriſtyáńſkich [...] názywa [...] ſzátańſkim rzeſzotem/ przez ktore wiele ártykułow [...] wiary kościelney przepáść muſi. *NiemObr* 68.

»wykład, (wy)rozumienie kościelne(-y)« [w tym: (wy)rozumienie i wykład (2)] [szyk 5 : 3] (7 : 3): (*marg*) Czemu wykładu Kościelnego do pińmá potrzebá. (-) bárzo tego/ mowi/ potrzebá/ ábychmy pińmá Prorockie y Apoſtołſkie według proby Kościelnego á powſzechnego wyrozumienia y wykładu rozumieli y wykładáli. *WujJud* 29, 32v, L13v, Nn6; *SkarJedn* 72; *SkarŻyw* A5, 27 [2 r.].

Szeregi: »katolicki i kościelny« (1): żeby beſpieczniej z żywotow w Biblijey opińanych pożytek bráć fie ku poſpolitemu zbudowániu z kátolickim y kościelnym wykładem mógl *SkarŻyw* A5.

»kościelny, (a) powszechny« = *powszechnie w Kościele obowiązujący* (2): *WujJud* 29; Kościelna powſzechna náuká. *SkarKaz* 382b *marg.*

»ſwięty i kościelny« (1): Takie rzeczy [potępienie obrazoburcow] ſwięte y kościelne/ nie na páłacu Cefarſkim/ ále ná mieyfcu fwym przyſtoynym odpráwowác fie máią. *SkarŻyw* 299.

W przen (2) : Nie mnie Biblijá y pińmo zakonne/ ále kfięzey y ftárſzym moim od Bogá w ręce dano. [...] chleb to twárdy/ niech mi go Apoſtołowie rozłámią [!] [...] niełáčno wziąć dobry [...] przykład y pochop do dobrego/ temu ktory kościelnego łamánia tego chlebá y wykładu nie czeka. *SkarŻyw* A5.

Wyrażenie: »skarb kościelny« = *depozyt wiary* (1): niechciał Pan Bog áby fie co o tym [o dzieińſtwie Chryſtusa] wiedziało/ y przenaſwiętfzey máłce tego w ſkarb kościelny podáwác nie dopuſcił *SkarKaz* 38b.

d. *Przewidziany przez rytuał, zgodny z rytuałem Kościoła, należący do liturgii; Ecclesiae Murm, JanStat; divinus, sacer Modrz; ecclesiasticus JanStat (247) : OpecŻyw 16v; BielŻyw 171; Co by śnadź kto mógł wżyc z onego pyenia kołcyelnego: Przydź duchu S. nápełni fercá twych wyernych KromRozm III F6; BielKron 164 marg, 200v; Mącz 118d; Iż fie od Adwentu poczyna każda śpráwá kołcielna RejPos 269, A6v; BiałKat 383v; WujJud 41v, 183v źp, 185v, 186 [2 r.], L16v, Nn4 [2 r.]; SkarJedn 263; Heretycy błogosławieńtwa kołcielnego vczefnicy być niemogą. SkarŻyw 86 marg, 3; o Miłościwe láto wżyfłtkiemu Chrześcijáńftwu profżac/ przez Pálmy/ przez Litánije/ y inne piołneczki kołcielne. ReszList 158, 159; Modlitwa Kołcielna przed zácżęciem ofiáry Mízey S. LatHar 84; Powżednia śpowieź kołcielna. LatHar 84; Przy krotłżych prośbách Kołcielnych/ ktore Kollektámi názywáią/ modl śię ták. LatHar 87, +5, 13, 18, 20, 41 (68); WujNT 26, 103, 382, 443, 614 [2 r.], 615, 616.*

W przeciwstawieniach: »kołcielny ... żydowski (2), zakonny« (3): A ták nie rownáyćie Ceremoniy świętych kołcielnych [!] z żydowłkiemi. WujJud 147v, 205v, 207.

W charakterystycznych połączeniach: kołcielna(-e) antyfona (31), błogosławieństwo, dziękowanie, kollekta, modlitwa (34), pienie (3), pieśń, piosneczka, prefacyja, prośba (3), proza (2), spowiedź, sprawa, śpiewanie (19).

Wyrażenia: »(święte) ceremonije, obrząd (a. obrzędy, a. obrządki), obchody kołcielne(-y)« = mysteria, caerimonia Mącz; sacra ritus Modrz; obsequia Ecclesiarum JanStat [w tym: ceremonije i obrzędy itp. (7)] [szyk 43 : 6] (27 : 21 : 8); WróbŻółtGlab A3v; KromRozm I K2, O, Ov; KromRozm II k4; KromRozm III E8v; GroicPorz hv; KrowObr 108; BielKron 139v, 155; Caerimonia, vel Caeremoniae, Kołcielne obchody/ álbo/ obrzędy. Mącz 30c; Myfteria, Táyemne ofiáry/ cerimonie/ álbo obchody/ też obrzędy kołcielne. Mącz 240b, 105b, 118d; GórnDworz Q2v; WujJud B7, 140, 147v, 185, 195v (15); WujJudConf 14; ModrzBaz 131v, 132; okrom Grekow (tho ieft tych ktorzy Greckiego ięzyká vżywáli/ álbo obrządki kołcielne od nich mieli) śą ine wielkie trzy narody/álbo Sekty Chrześcíańłkie SkarJedn 302, 238, 369, 385; SkarŻyw 111, 114, 388; NiemObr 148; ReszPrz 29, 94; ReszHoz 116; LatHar 81; WujNT 30, 63; SarnStat 298; SkarKaz Ooooo.

»egzorcyzm kołcielny« = zaklinanie szatana przez Kościół (1): Skąd widziemy/ iż Exorcyzmy kołcielne śą z piłmem świętym zgodne WujNT 72.

*»godziny, pacierze kołcielne« [w tym: godziny i pacierze (2)] [szyk 13 : 2] (15 : 2); RejPs 174v; WujJud B6v, 183, 186v, Mmv, Mm6v; Godziny kołcielne álbo Paćierze Kśiężey/ ktore zową horas *Canonicas*, [...] nie były znáioime onemu Kościołowi Bożemu pirwłzemu. WujJudConf 186v; Ná tym mieyfcu przez długi czás/ ná godziny kołcielne/ iutrznia/ niełżpor/ Tertię/ Sextę Nonę/ fłychana była dziwna muzyká y śpiewanie chwalących Bogá SkarŻyw 179; Godziny j paćierze po poświęceniu łwem na Biskupłtwo/ y kołcielne połpolite/ y mniłkie odpráwował. SkarŻyw 575; LatHar 302 [3 r.], 507, Aaa7v; WujNT 439 marg.*

»godzinki kołcielne« (2): Godzinki Kołcielne o Męce Páńłkiey. (marg) Pewne czáfy modlitwy/ zdawná śię chowáią. (-) LatHar 302, 314.

»hymn kołcielny« (9): Hymn Kołcielny o Duchu S. Veni Creator. LatHar 35, 62, 86, 304, 361, 384, 400, 405, 634.

»kalendarz kościelny« (1): wżyway [...] tych niżey położonych modlitw/ ktore tak fą rozładzone/ iáko w Káalendarzu Kościelnym idą. *LatHar* 331.

»księgi kościelne« = *księgi liturgiczne* (1): Otoż maż twoie Kryśtuśy? ktorym dufaśz [...] ktorem tu dla tego wypifał s kxiąg wáfzych kościelných/ ábyś nie rzekł/ iż nas obmawiaśz/ potwarzaśz/ y fromoćifz. *KrowObr* 98.

»kościelna ofiara« = *msza św.* [szyk 2 : 1] (3): *WujJud* 236v [2 r.]; O dziwna ofiáro za żywe y vmárłe/ ktoraś onę krzyżową y kościelną dzisieyszą práwą figurowála/ iáko wielka moc twoiá. *SkarŻyw* 492.

»kościelne podziękowanie« = *krotka modlitwa pochwalna ku czci Trójcy św. zwana małą doksologią* (1): Możeśz przydać y to Kościelne podziękowanie. CHwałá Oycu y Synowi y Duchowi świątemu *LatHar* 69.

»porządki kościelne« (2): O Ceremoniách y o porządkách Kościelných/ á o rzeczách śrzednich ku wżywaniu wolnych/ ktore media zową. *WujJud* 205v, B7.

»przeżegnanie kościelne« (2): tho dwoie ludzi [...] záczęli then śtan małżeńftwá świątego wedle wftawy Páńskiey/ kthory teras ieft przeżegnaniem Kościelnym/ y was wśzyfthkich świádectwem potwierdzon *KarnNap Q2v; LatHar* 58.

»słowa kościelne« = *formuła liturgiczna* (1): gdy wśłyfzał/ iśz Athánázyufz leiąc wodę/ mowił słowá kościelne [!]: Ia ciebie chrzczę w imię Oycá/ y Syná/ y Duchá S. chrzcć ich znowu nieśmiał: ále ie tylko oleiem świątem pomázował *SkarŻyw* 388.

»świątość, sakrament kościelny(-a)« = *sacramentum Ecclesiae Murm; sacramentum divinum Modrz; sacramentum ecclesiasticum JanStat* [w tym: sakramenty a(l)bo świątości (2)] [szyk 60 : 9] (44 : 27): *OpecŻyw* 178v; *PatKaz III* 133, 135 [2 r.]; *Murm* 130; *WróbŻołt* H3, I8, V; *ComCrac* 20; *SeklWyzn* d2v, f4v; Cwarta część katechifmu o śacramenciech/ albo świątościach kościelných od Chriśtuśfa wftawionych *SeklKat* T3v, Cv, G2, Q, Y4v; *RejKup* m6; *KromRozm I* A4, D, K2; *KromRozm III* E8v, K8v *marg*; *GroicPorz* hv; *KrowObr* 41, 46, 102v, 118v, Tt; *OrzList* dv; *OrzRozm* E4; *BielKron* 236, 348v [3 r.]; *RejPos* 181v; *BialKat* 61; *KuczbKat* 245; *WujJud* 159v *żp*; *KarnNap kt*, A2v, A3v; *ModrzBaz* 131v; *SkarJedn* 300, 317 [2 r.], 346; *SkarŻyw* 26, 112, 127, 153, 294 (9); *ReszPrz* 40, 56, 73; *ReszList* 147; *LatHar* 346, 471; *WujNT* 383; *SarnStat* 187, 212 [2 r.], 213; *SkarKaz* 384b, 455a, Oooo2c.

»znak kościelny« = *symbol liturgiczny* (1): to ieft Cel wáfz/ do ktore^{go} fie wśzyfthki fparwy [lege: sprawy] cerymonie y znáki kościelne ściągáią *KrowObr* 108.

e. *Dotyczący stanu kapłańskiego i funkcji kapłańskich; divinus Mącz; Ecclesiae Vulg, JanStat; ecclesiasticus JanStat* (230) : *KromRozm III* K6v, L, N7, P4; *Diar* 58; *GroicPorz* a2; Ktorzy fą preśbitery ftárfzy/ y kxięża inni kościelni/ ktorzyby w wyśtępku nietzyfstości leżeli/ zákázuiemy im [...] w chodzenie do kościoła *KrowObr* 234v; *RejPos* 189v; *RejPosRozpr* c3; *ModrzBaz* 120v; *SkarJedn* 70, 109, 146, 348; Piotrá S. zowie Książęciem Apoftolśkim y nawyżfzym kościelnym káznodzieią y klucznikiem kroleśtwá niebieskiego *SkarŻyw* 279, 27, 293, 300 [2 r.], 482, 544; A Innocentius III. Przeto/ mowi/ więtfze fprawy kościelne/ zwáfzczá ktore fą o wierze/ máią być do ftolice Piotrowey odnośzone *WujNT* 289.

W przeciwstawieniu: »kościelny ... świecki« (2): A Biskupá zaś nie naydzie żadnego/ á Księdzã rzadkiego/ ktory by ię *curis secularibus*, pracami świeckimi więcej niż kościelnymi zabawić nie miał. *CzechEp* 229; *SkarKaz* 608b. Cf *Szereg*.

W charakterystycznych połączeniach: kościelny(-a) kaznodzieja (2), ksiądz, nauczyciel, rzecz (6), służba boża, sprawa (14).

Wyrażenia: »kapłan kościelny« (6): Ielli kto ieft między wami chory/ niech przywieździe Kápłanów kościelnych [*inducat presbyteros Ecclesiae Vulg Iac 5/14*]: á niech iye nád nim modlą *BiałKat* 381v [*przekład tego samego tekstu* (3)] *WujJud* 160v, *LatHar* 648, *WujNT Iac 5/14*, s. 47, 795.

»mąż kościelny« [szyk 2 :1] (3): *Goski A2v*; *HistRzym* 41; wczylem czegom ię iam náuczył/ nie iam od siebie/ áni z fwey dumy/ ktora ieft złym mistrzem: ále od zacnych kościelnych mężow. (*marg*) Kochanie w piśmie Świętym. (-) *SkarŻyw* 142.

»osoba kościelna (święcona)« = *duchowny*; *persona Ecclesiae a. ecclesiastica JanStat* [szyk 12 : 4] (16): *ComCrac* 20, 20v; *ModrzBaz* 132; Kościelnych osób z Státutu opifánych/ Arcybiskupá/ Biskupów/ Kánoników/ y fundácii kościelnych [...] powinność ieft *SarnStat* 166, 178, 192, 195, 215, 226 (13).

peior. »kościelny pop« (1): Pu pu pu/ czo to za Chlop Wiere to fnac kofczyelny Pop. *RejKup* i7v.

»sługa kościelny« = *diaconus Ecclesiae Mącz*; *minister Ecclesiae, mansionarius JanStat* [szyk 117 : 7] (124): Tez o biczie a wystempy przeciwko [...] kofczielnem osobám fwięczonem, okrom tych flug kofczielnych ktorzi by telko Accolitowie byli a zony mieli, okrom tez tych ktorzyby będnąc flugami Kofczielnymi a nie kapłany łami w karczmach zwad szvkali *ComCrac* 20v; *SeklWyzn* c4 [2 r.]; *SeklKat* G2, L3v, Q3v, Q4v, T2v, V4v, X2 [2 r.]; *RejKup* Nv; *MurzNT* 33v; *KromRozm II* e3, e3v; v Lutheranow/ Hułow Sákrámentarzow/ fárarzy/ páłtyrzowye/ á fludzy oni kofcyelni nye łá áni biskupy/ áni kápłany. *KromRozm III* H7v, H3, H7v, I2v, I4v [2 r.], I6 (13); *Diar* 70; Potey zálie fwiátości chwálebney oftrzyzeniu brody tznicie fiedm ftopniow flug kościelnych *KrowObr* 119v, 142v, 189v, 220v, 221 [2 r.] (36); *BielKron* 199v, 205v, 219, 329v, 378, L1113; *Diaconus Ecclesiae*, Sługa kościelny/ Kápłan. *Mącz* 84b; *RejPos* 189v, 256; *BiałKat* 326, 363v; *KuczbKat* 235, 240 [2 r.], 245; *WujJud* 141 żp, 142v, 154v, 156v, 160v, 222, 230v; *WujJudConf* 82, 148, 151, 156, 159; *RejPosRozpr* b4, c, cv, c3v; *StryjWjaz* C2; *RejPosWstaw* [41²], 42 [2 r.]; tám dla wftydu fwych wyftępkow wyznác niechcá przed Kápłanem flugá Kościelnym *KarnNap* C4, Cv; *SkarŻyw* 27, 297, 300, 352, 536; *ReszHoz* 116; *LatHar* 126, 129; *SarnStat* 215 [2 r.], 1252 [5 r.]; *PowodPr* 82; Ták y w nowym zakonie/ w ktorym ieft dáleko rząd lepzy/ ty trzy łá roty flug kościelnych/ Biskupow/ Kápłanow/ y Lewitow. *SkarKaz* 607b, 606b, 608b [2 r.], Ooood.

»(święta) służba, posługa, służebność, usługowanie kościelne(-a)« [szyk 25 : 2] (15 : 9 : 2 : 1): *KromRozm III* I6v, K3v, K8; *KrowObr* 234v; *OrzList* f2v; *OrzRozm* V2v; *BielKron* 201v, 210v, 212, 260v; Ministerium Evangelii, Służbá kościelna/ Duchowieńftwo/ vrząd służebników słowá Bożego. *Mącz* 222b; działki fwe iefzcze mále/ [...] ná posługę Kościelną dác wmyśláią *KuczbKat* 235; *WujJudConf* 146v, 150v; *RejPosRozpr* b4v [2 r.], c [2 r.], c2; *SkarŻyw* 297, 456, 472, 558; *ActReg* 19; *WujNT* 103, 730; *SkarKazSej* 682b.

»stan kościelny« = *status ecclesiasticus JanStat (4): KromRozm I F2v; BibRadz Matth 22 arg; daie mu nauki do czynienia rządu w duchownym kościelnym stanie. SkarŻyw 319; SarnStat 193.*

»starszy kościelny« = *prezbiter, kapłan; presbyter, maior natu Ecclesiae Vulg [szyk 13 : 3] (16): Yelli kto między wami zányemoże/ nyechay wzowye ftárlfych kołcyelnych/ to yeft kápłanow [inducat presbyteros Ecclesiae Vulg Iac 5/14] KromRozm III K6; KrowObr 232, 232v; ftárfzy kościelni ábo Presbiterowie dobrze wiedzą/ iż podług zwyczáiu kościelnego/ máią być połufzni przełożonemu fwemu WujJudConf 154v; SkarŻyw 93 [2 r.], 213, 536 [2 r.]; NiemObr 74; LatHar 119; poławfzy do Ephezu/ przyzwał ftárfzych kościelnych (marg) Biskupow kápłanow y przełożonych kościelnych, iáko mafz niż: v. 28 (-). WujNT Act 20/17; SkarKaz 206a, 206b, 418a, 606a.*

»święcenie (wyższe a. większe), poświęcenie kościelne« = *święcenie duchowne (2 : 1): A ieflifz tego ci co na czwartym ftopniu poświęcenia kościelnego/ od głowy idąc/ poftáwieni fą/ przeftzegác máią: dáleko ci więcey/ ktorzy ná pierwfzym/ wtorym/ y trzecím ftoią SkarŻyw 320, 251; Po ślubie Pánu Bogu wczynionym/ ábo święceniú Kościelnym więtfzym/ ożenie. LatHar 116.*

Szeregi: »duchowny, (albo, a, i) kościelny« [szyk 3 : 2] (5): fámi to kácyrzowye przyznawáją/ iż tákye fpráwy kołcyelne álbo duchowne od złych ludzi dobrze á fkutecznye fpráwowány być mogą KromRozm III D4, Q2; Mącz 117d; SkarJedn 133; SkarŻyw 319.

»kościelny i kapłański« [szyk 2 : 1] (3): *SkarŻyw 335, 364; ty nowe nauki iż [...] nie idą też po rodzáiu áni po liniey kościelney y kápłáńfkiey: fłufznie bárzo cudá mieć máią/ ná tak dziwne y niepodobne fwoie powieści. SkarKaz 419b.*

»kościelny i kleryczny« (1): *do żadney fię nauki áni kościelnego y kleryczne⁸⁰ ćwiczenia nieprofzác [...] Chryftufa tylko vkrzyżowáne⁸⁰ prágnął SkarŻyw 543.*

»kościelny albo księży« (2): *O Modlitwách Zborowych/ o śpiewániu y o godzinách kościelnych álbo księży. WujJud 183, B6v.*

»(tak) kościelny i (jako (i)) świecki« (4): *BibRadz I 113d marg; BielKron 219; [aby to czynili] ilekroć przez Prełaty y inne ośoby tak kościelne iáko świetckie [tam ecclesiasticas quam seculares JanStat 245] będą w tym fzukáni y nápomnáni. SarnStat 898, 896. [Ponadto w przeciwstawieniu 2 r.].*

3. Od znacz. 'określona terytorialnie mniejsza jednostka admnistracyjna' (174) :

a. *Będący w posiadaniu duchowieństwa, dla duchowieństwa przeznaczony; Ecclesiae (a. Ecclesiarum), ecclesiasticus Modrz, JanStat; sacer Modrz (174) : ComCrac 20, 20v, 21; KromRozm I A3v; fáry/ plebániye/ y inffe przełożenítwá álbo preláturey kołcyelne wedle fwyeckich podawyec woley idą KromRozm III Kv; UstPraw K2v [2 r.]; [Innocencyjus szósty] kościelne páńftwá nie proftym ále co wczonym dawał. BielKron 186v, 150, 166, 305v [2 r.]; OrzQuin C4, I4v; WujJudConf 208v; RejPosRozpr c4; ModrzBaz 123, 131, 132; był ieden gofpodarz kościelny/ ábo Oekonom ná imię Theophilus/ dobrego żywotá/ y bárzo pożyteczny fpráwcá rzeczy kościelnych SkarŻyw 171, 171 [4 r.], 357, 454 [2 r.], 527; CzechEp 370; ich Symmonią/ kthorzy w przedawániu Biskupftw/ y Arcybiskupftw/ y infzych praelatur kościelnych wzywáią oładzono/ y potępiono. NiemObr 176; ActReg 82; ZapKościer 1591/46; gumná kościelne/ gumny fwemi názywa tenże Pan v Máláchialzá Proroká. (marg) Mala: 3. (-) LatHar 129; WujNT 114, 151 marg, Yyyyy2; SarnStat 166, 178 [2 r.], 182, 186, 190 (16); KlónKr D3; PowodPr 83; SkarKaz 119b; Práwieć połamáli práwá ftárowieczne nie*

ludziom ále Bogu/ w łtanie duchownym: áby im było wolno grzełzyć/ á to co Bogu dano dziedźictwo kościelne łupić/ y wydźierać *SkarKazSej* 701a, 681b.

W charakterystycznych połączeniach: kościelne(-y, -a) bogactwo (2), dar (2), dwor, dziedźictwo (2), folwark, gospodarstwo (2), gospodarz, grunt, gumno, krzywda, obrona (2), opatrzenie, opieka, państwo, pieniądz (3), potrzeba, pożytek, prelatura (2), rzecz (4), skarb (a. skarby) (18), skrzynka, sprawa, szkoda (2), spustoszenie, wdowa.

Wyrażenia: »kościelny chleb« = *beneficium* (1): á przedlie zá przysługą dworfką/ zá życźliwoścíą y łáfką ludzką do Kościelnego chlebá przyśc [in *Ecclesiam ingredi*] táż kárność dopułzcza. *ModrzBaz* 6v.

»dobra, imienie, majętność kościelna(-e)« = *bona ecclesiastica a. sacra, beneficia ecclesiastica* *Modrz*; *bona Ecclesiae a. Ecclesiarum a. ecclesiastica JanStat* [szyk 55 : 10] (51 : 9 : 5); *KromRozm I K4v*; *Diar* 69; *BielKron* 175; W pierwłzym Kościele/ iáko y dźiś v nas Biłkupom z łwemi káplány dobrá Kościelne ku łzáfowáníu łą podáne *WujJud* 208v, B7, 208v [3 r.], 209, Mm [2 r.]; *WujJudConf* 209; *RejPosRozpr* c4; *ModrzBaz* 121v, 131, 133, 139v, 142; Stráźliwy przykład ná ty co kłáźtornych y kościelných imion zle vżywáią. *SkarŻyw* 528, 80, 81, 87, 171, 335 [2 r.] (12); *StryjKron* 477 [2 r.]; *ZapKościer* 1591/46 [2 r.]; *WujNT* 68, 845; Kázimiérz trzeci vłtáwił w Opátowcu Státuty o tych, którzy drapiezą máiętnoścí Kościelne *SarnStat* 906, 4, 173, 178, 182 [2 r.], 189 (27); *SkarKazSej* 685a, 700b.

»dochod (a. dochody), beneficjum (a. beneficyja) kościelne(-y)« = *beneficium Ecclesiae, redditus Ecclesiarum* *Modrz*; *beneficium ecclesiasticum (a. beneficia ecclesiastica) JanStat* [szyk 17 : 2] (12 : 7); *KSyądz* ieliby vmárl krom Tełtámentu/ á dobrá po nim zoltály z dochodow Kościelných nábyte/ łpadek po nim nie indźie iedno do Kołciołá przynáleży. *GroicPorz* ggv; *KrowObr* 36; *BielKron* 210, 217, 228v, 315; w ták wielkiey licźbie ludźi beneficyámí kościelnemi ozdobionych/ żaden niebył v nas/ ktoryby chćiał na *concilium* być/ gdy łię dla wiáry świętey łpraw y potrzeb/ máło nie wřzytek łwiát niedawno ná nie zieżdzał. *ModrzBaz* 132v, 131; *SkarŻyw* 353, 412, 528; *SarnStat* 179, 192, 526, 923 [2 r.]; *PowodPr* 22, 76; *SkarKaz* 453b.

»dziesięciny, czynsze kościelne« = *decimae Ecclesiae, census terrestris ecclesiasticus JanStat* (6 : 2); *ComCrac* 20; wroc Dźiesięciny y nádánia Kościelne/ ktorés poiadł *OrzQuin* C4; Sądowi duchownému podległy [...] czynłzé kościelne źiemłkié y doczełné *SarnStat* 214, 189, 226, 896; *PowodPr* 22 marg, 26.

»nadanie, fundacyja kościelna(-e)« [szyk 9 : 1] (8 : 2); *OrzRozm* Cv, Hv marg; Kronikarze náłzy pierwłzy [...] Piłáli też rzeczy wiele niepotrzebnych/ iáko o fundáciach kościelných/ prebend/ kłáźtorow/ włi kłáźtorne/ y gdziekolwiek dziełięciny máią *BielKron* 334; *OrzQuin* C4 [2 r.]; *GórnRozm* M2v; Włzákże o funduřzach álbo nádáníu kościelným [*de Ecclesiis dotatis JanStat* 236]/ to iest/ Poświętým/ ták łie sřtálá vchwałá *SarnStat* 214, 166, 214; *PowodPr* 81.

»wolność (a. wolności), przywileje, swobody kościelne(-a)« = *libertates Ecclesiarum a. in Ecclesia, libertas ecclesiastica, privilegia in Ecclesia JanStat* [w tym: wolności i przywileje (2)] [szyk 11 : 1] (11 : 2 : 1); *ComCrac* 20; *OrzRozm* E4; MY tedy Włádyřław/ [...] iáko obrońce y záchowywáćiele Praw/ Wolnoścí/ y Przywileiów kościelných/ y ofób íemu poddáných [...] łkázuiemy *SarnStat* 190; O

wolności Kościelny y osób kościelnych przywiléy fie poczyna *SarnStat* 896 marg, 181 [2 r.], 182, 190, 214, 896, 898, 922.

Szeregi: »tak kościelny jako też Rzeczypospolitej« (1): ftarálifmy fie nápráwić/ tákową zelżywość y szkody/ tak Kościelny/ iáko téż Rzeczypołpo. *SarnStat* 193.

»kościelny i ziemski« (1): [obiecuje nam] iáko inny Moizész rzeczy ziemskie/ to iest [...] fwobody Duchowne y Swieckie/ Kościelne y Ziemskie/ w cále záchowác. *OrzRozm* E4.

α. *W funkcji rzeczownika*: »kościelne« = własność Kościoła, dobra duchowne (6) : o czo go pozvano Kościelne nieiést, iedno przilączone ziego włafnego kv Kościelnemv *ComCrac* 20; *WujJud* 230v; *CzechEp* 166; tak fię y ty ftrzeż/ ábyś ciągnąc do siebie to co iest kościelnego/ nie był winien wielkiego grzechu. *WujNT* 93 [2 r.].

Szereg: »poświętne abo kościelne« (1): gdyby ktori duchowny abo za liftem abo za pośfeffią dawną fiedzial wtem czo mieni bycz poświętnem abo kościelnem *ComCrac* 20.

4. *Od znac.* 'lud Boży, lud Jahwe, Izrael' (6) :

Wyrażenia: »doktor kościelny« = uczoney w Piśmie (1): Mądrość tych krolow ifz fię do Hieruzálem wdáli do Doktorow kościelnjch. *SkarŻyw* 26 marg.

»historija kościelna« = dzieje biblijne (!): Gdyż Hiłtoriá kościelná wypifuie/ tedy z przodku przypomina Iáphetá y Chámá/ o kthorych máło co chciał przełożyć. *BibRadz* I 6b marg.

»ustawy kościelne« = prawo Mojżeszowe (2): Acháb porzucił wftáwy kościelne y przykazania Páńskie/ przez Moizészá poftánowane *BielKron* 84, 96v.

Zestawienie: »kościelne księgi« = *Księga Eklezjastesa*, zgodnie z tradycją judaistyczną przypisywana dawniej autorstwu Salomona i wchodząca w skład kanonu Pisma św. (1): A mądry Sálomon w kościelnych kfięgách w 3. káp. Iednáka iest śmierć ludzka y bydłęca *HistRzym* 104.

W przen (1) : wiedział káždy/ y wiedzieć mogł o onym/ wízem znáiomym/ vrzędniku kościelnym Heliałzu *SkarJedn* 15.

5. *Od znac.* 'chrześcijańska budowla sakralna': pozostający w związku z budowlą sakralną, dotyczący budowli sakralnych oraz ich wyposażenia i przedmiotów sprawowania kultu; *ecclesiasticus* *BartBydg*, *Murm*; *ecclesiae, sacer, templi* *JanStat* (92) : *Murm* 27, 127, 129; *Mymer*¹ 8 [2 r.]; *BartBydg* 21b, 152b, 165 [2 r.]; *ComCrac* 16; yna rzecz iest kościół albo zbor krzełciańfky/ á ynfa dom kościelny/ do ktorego fię fchodzy zywy kościół áby wełpolek chwalily pana boga *SeklKat* Q3; *KromRozm I* A4v; Do Ornatow y do infzych kościelnych grátow tak mowicie/ kiedy ie thełz fwięćicie. *KrowObr* 106, 100v, 115v [2 r.], 116v, Rr4v; *WyprKr* 54; Tegoż czáfu kámieñ ogniłty fpadł [...] przed kościelnemi drzwiami w Bryzgonie. *BielKron* 180v, 149v, 212, 298; *Sacrilegus*, Złodziey kościelny. *Mqcz* 188b, 32d, 117d, 188b, 455a; *OrzQuin* C4, Zv; Gdzye thełz potym iuż po w niebo wftápieniu Páńkim/ ięli fie byli niektorzy mázáć iákimiś máłciámi ścian y inych przypraw kościelnych *RejPos* 348v; *WujJud* 49v; *WujJudConf* 50v; *BiałKaz* I3; *StryjWjaz* C2; Heretykowie dzisieyfzy/ obrázy thełz kościelne bálwánámi zwác y wymiotác ie/ y palić/ y siekác śmieię *SkarŻyw* 189; á trzećiego dnia/ wrotny kościelny grubie mu láiać począł *SkarŻyw* 324, 88, 89, 97, 224, 249 (11); *StryjKron* 26; á choć lámi nic nie máiać od infzych iáłmużny żebrzą/ przecię z niey záfię y iáłmużnę dawáią/ y fługi kościelne chowáią/ ochędołtwo kościelne opátruią/ [...] y bliźniego rátuia. *ReszHoz* 117; *Tutelarius*

– Stroż, opiekun kościelny. *Calep* 1092a; *WujNT* 133; ktorzy sie pod obronę Kościelną/ albo do Kláźtorow wćiekáią *SarnStat* 213, 212; gdy kto niełufznie weźmie rzecz świętą ábo chwale bożey oddaną z mieyfćá świętego: ábo choć z mieyfćá świeckiego bylo iedno byłá kościelna: ábo z kościoła/ choćby też byłá świecka. *PowodPr* 75; *SkarKaz* 157a; Cefarz w kurze kościelnym przy ołtarzu nie siadał. *SkarKazSej* 680b *marg*; Ná kościelny budynek hoyną ręką dáią. *KlonWor* 49, 10, 72.

W charakterystycznych połączeniach: kościelne(-y, -a) budowanie (2), budynek, drzwi (13), forma (2), kaganiec, klenot (2), krukta, kur [= chór], lichtarz, ławka, łup (2), materyja, mężobojstwo, mur, obraz (2), obrona (2), odźwierny, ołtarz, opiekun, plac (3), sklep (2), sługa [=zakrystian], spica, srebro, stroż (2), wrotny, złodziej, złodziejstwo.

Wyrażenia: »aparaty kościelne« = *paramenty, przybory liturgiczne; vestes sacrae JanStat* [szyk 3 : 2] (5): *WyprKr* 102; *BielKron* 212; Przyprowódził też z łobą kości S. Klimunta/ obrázy/ kłięgi y inłze naczynia y aparaty Kościelne *StryjKron* 140; *SarnStat* 251 [2 r.].

»naczynie (a. naczynia), sprzęty kościelne« [szyk 4 : 2] (5 : 1): *Syxtus Papież* [...] vłtáwił áby sie żadnego naczynia kościelnego prołty człowiek nie dotykał poświęcanego/ á nawięcey biała głowá. *BielKron* 149, 372; *Mącz* 2b; *SkarŻyw* 58; *StryjKron* 140; *KlonWor* 11.

»poświęcanie kościelne« = *święto lub rocznica poświęcenia kościoła (6): OrzQuin* M3v; *RejPos* 347 *żp*, 347v; w tę liczbę [dni świętych] wchodzi święto Bożego Ciála/ S. Krzyża/ poświęcenia kościelnego/ y máło co inłzych. *LatHar* 323, 473, 743.

»rektor, rzádziciel kościelny« = *tytuł kapłana rezydującego przy kościele filialnym; rector ecclesiae JanStat* (1 : 1): NAd to rołkázuiemy/ żeby Stołowého ábo Kolędy Rektorowie kościelni niewyciągáli nápotym od łwych Párochianów poniewolnie. *SarnStat* 191, 212.

»rzeczy kościelne« [szyk 9 : 2] (11): *Mymer*¹ 1 *nłb*; *GroicPorz* h3v [3 r.]; *UstPraw* I4v; *BielKron* 347, 351, 407; A łtádze był podobno y ten obyczáy powłtał Potym/ iż sie byli ięli dzwonow/ ołtarzow/ obrałkow/ kámieni/ y inych rzeczy kościelnych krzćić y máłćiami mázác *RejPos* 348v; *StryjKron* 36; *LatHar* 78.

»ubior, szaty, odzienie kościelne(-y)« (3 : 2 : 1): *ZYd* gdzieby Kielichy/ Kłýęgi/ áłbo iákie vbior y Kościelne kupił [...] tedy ma być ołádzon iáko złodźiey *GroicPorz* h3v; *SZczępan Papież* [...] vłtáwił áby iedno w kościele duchowni łzat kościelnych vżywáli. *BielKron* 153; *Arcybiłkup Iákub* [...] iechał ná wołku [= wózku] do wołká krolá Włádziłławá [...] vbrány w inłwę y w inne odzienie kościelne *BielKron* 354v, 153, 372; *WujJud* Nn5v.

6. Od znac. 'miejsce poświęcone czci Boga Jahwe'; *templi Vulg (154) : Leop Ex* 30/13, 24, *Ez* 10/18; *BibRadz Num* 7/37, 43, 49, 55, 61, 67; [trędotaty] Dniá ołmego wzyał dwu báránu niepomázányeh/ tho ięłt zdrowych/ y owcę roczną/ máki y oleiu/ ofiárował to v drzwi kościelnych/ to ięłt domu Bożego *BielKron* 37, 38v, 39, 47, 62; á wždy ten [Jair] nic nie dufał/ áni vrzędom/ áni godnołćiam/ áni ofiáram/ áni żadnym przyłługam łwoim kościelnym/ ále z gołá bieżał do Pána łwego *RejPos* 255v; Od ołtarzá y kościelnego budowánia záczył [Abraham] miełzkánie wziemi obiecáney. *SkarŻyw* 283 *marg*, 283, 502.

Wyrażenie: »przełożony, książę kościelne(-y)« = *zwierzchnik synagogi* [w tym: *książę a przełożony* (1)] [szyk 4 : 1] (4 : 2): MArek Ewányeliřtá fwięthy thák piřze/ iż człowiek zacny s Kfiążąt á s przełożonych kościelnych/ przyřzedł do Pána RejPos [254], [254]v, 255 [3 r.].

a. *Pozostający w związku ze świątynią jerozolimską; templi Vulg, PolAnt; aedis sanctuarii Vulg; domus sanctitatis PolAnt (96) : OpecŻyw 69, 149; TarDuch C6v; RejPs 174, 213; MurzNT Matth 23/16, Luc 21/1; KrowObr 179v; Leop 3.Reg 7/21, 4.Reg 11/8, 12 arg, 16/18, 2.Par 36/18 (13); Ołtarz ofiar. 2. Koćiel wielki 6. Wányy. 7. Lichtarze. 8. Stoły/ y ine naczyniá Koćielne. BibRadz 2.Par 4 arg, 3.Reg 6/6, 1.Esdr 2 arg, 3.Esdr 9/1, 6, I 353v; krol Báltázár Bábilońki [...] řkaran był od Bogá o bluźnienie przeciw Bogu/ gdy pił z naczynia kościelnego z miłofnicámi/ ktore był iego dzyad pobrał w Ieruzálem w kościele Sálomonowym. BielKron 110v, 33 marg, 35v [2 r.], 77v marg, 87 (22); RejPos 69v, 250v; RejŻwierc 258; BudBib I 266c marg, 2.Mach 4/32; BudNT Luc 23/44; Cory nářze niech kwitną ták/ iáko źrzetelné Rzezáné swięcá řłupy kościelné. KochPs 209; SkarŻyw 113; iáko řydom Chriřtus powiedźiał. Mat. 15. v 5. iż ták Fáryzeuřzowie czyniáli/ wiodác ie řwoiá řkárbnicá kościelná do zgwałcenia przykazánia Bořego. CzechEp 65; LatHar 261, 320, 544, 697, 701, 714, 726; iż on był ktory dla iáłmuřny řiadał v drzwi Nadobnych kościelnych WujNT Act 3/10, Matth 4/5, 23/16, 24/1, 27/51, s. 117 marg (16); Miedzy plácem Kościelnym á Ołtarzem/ niech řie vřzykniá Káplani/ z pláczem modłác řie/ á mowiác [inter vestibulum et altare plorabunt sacerdotes Vulg Ioel 2/17] PowodPr 81, 10, 43, 50; SkarKaz 456a; SkarKazSej 668a.*

W charakterystycznych połączeniach: kościelna(-e, -y) brana, budowanie, chędogość, drzwi (9), ganek (4), grunt, kąt (2), kubek (2), liczba, miara, modlitwa, mur, naczynie (11), pieniądz, plac, przysionek (3), robota, sień (2), sionka, skarb (12), skarbnica (2), skrzynia (2), skrzynka, słup, spica, statki (2), ściana, waga, zagrodzenie, zasłona (12), zawiasy, złoto (3).

Wyrażenia: »gora kościelna« = *góra Syjon w Jerozolimie, miejsce świątyni Salomonowej; mons domus PolAnt (2): Ieruzálem będzie/ iáko řtos kámienia/ á gorá kościelná iáko wyřoki lás [Vulg Ier 26/18]. KrowObr 194; BibRadz 1.Mach 4/46.*

»pořwiácanie kościelne« = *řwięto lub rocznica pořwiácania świątyni Salomonowej* [szyk 2 : 1] (3): Chwałá tobie Pánie IEzu Chryřte/ ktoryř obchodzeniem pořwiácania kościelnego/ piękný przyřkład nabożeńřtwá řwiętego ľudziom zořtáwić raczył. LatHar 538, [+10]v, 323.

»przybytek kościelny« (1): Gdyř w kościele iego Sálomonowym to zwáli przybytkiem kościelnym/ gdzie [...] káplani bywáli ná řpołecznych modlitwách/ tářże oddawáli ofiáry Pánu RejAp 131.

»urząd, urzędnik kościelny« = *dowódcá straży świątynnej; magistratus templi Vulg* [szyk 2 : 1] (2 : 1): A gdy ty řłowá vřlyřzeli (marg) Arcykáplán y.G. (-)/ vrząd (marg) Rotmiřtr. G. (-) kościelny y Arcykáplani/ wářpili o nich coby to wždy było. WujNT Act 5/24, Luc 22/52, Act 4/1.

b. *Odnoszący się do sprawowania kultu nakazanego Prawem Mojřeszowym (35) : BielŻyw 114; Z řpiewakow kościelnych [ex sacris cantoribus]/ Eliázyb/ y Bachur. BibRadz 3.Esdr 9/24, I 218v; BielKron 81v, 124v; Gdy tedy řiodmego dnia z řkrzyniá oná obchodzili mury: kazał Iozue káplanom wtráby kościelne vderzyć/ y trábić SkarŻyw 502, 502.*

W charakterystycznych połączeniach: kościelny(-a, -e) obchod, odzienie, porządek, przyprawa, řpiewak, trába, ubior.

Wyrażenia: »chleb kościelny« = *chleb pokładny, święty, pochodzący z zapalnej ofiary dla Jahwe* (1): Achimelech káplán [...] Dawidowi y iego dzieciám/ chlebá kościelnego odmawiał *KrowObr* 226.

»kościelne obrzędy« = *obrzędy wyznaczone przepisami Prawa* [szyk 1 : 1] (2): *CzechRozm* 72v; w ftarym [zakonie] częłte były świętá/ pofty/ trudzenia/ ofiáry [...] y inne obrzędow kościelnych święte zábáwy *SkarŻyw* 3.

»posługa, służba kościelna« (7 : 3): *GliczKsiąż* F6v; [Mojżesz] Zebráwłzy wżytek lud fwoy/ powiedział im iáko fie máią záchowawác w zakonie y vftawach/ thákież w służbach kościelnych *BielKron* 43v; (marg) Przykazanie Boże. (-) Zachoway vftáwy około posług kościelnych káždego czáfu. *BielKron* 44, 32v marg, 44, 63v, 77v, 89, 97; *SkarŻyw* 503.

»sługa kościelny« = *kapłan albo pomocnik podporządkowany kapłanowi w służbie kultowi* (8): *DiarDop* 103; Kazał też Pan Bog [...] dáć [...] z drugiey połowice łupow Lewitom łługom kościelnym *BielKron* 43, 37v [2 r.], 74 [2 r.]; *SkarŻyw* 112; *LatHar* 128.

»kościelna sprawa« = *sprawowanie kultu* (1): A gdy [król] będzyc wybran [...] ma mieć przed sobą ty kłięgi vftaw Pánfkich/ á czytác ná každý dzyeń do fámeý śmierci/ áby fie vczył bać Páná Bogá fwego/ á ftrzedz słow y kościelney fpráwy iego [*custodire verba et caeremonias eius Vulg Deut* 17/19] *BielKron* 44v.

»świętości kościelne« = *obrzędy lub sprzęty sakralne, kultowe* (3): [Lewici] Arkę/ ołtarze/ dom Boży/ y ine świętości kościelne nošili/ y przy służbie Bożey zázwdy byli *BielKron* 39v, 97; *RejPos* 350v.

Szeregi: »duchowny i kościelny« (1): Naprzod tedy od duchownych y kościelnych fpraw poczynájąc/ ná znák rozmowy fwey z Pánem/ wziął [Mojżesz] im od Bogá nápifanę [!] dziešięćoro przykazanie Boskie/ ná dwu tablicách kamiennych *SkarŻyw* 481.

»kościelny i świecki« (2): Fundáment tedy ich [Izraela] wżytkiego poštánowienia y rzeczy pólpolitey kościelney y świeckiey [...] był on ták zacny y wielki wodz y vrzędnik od Bogá dáný *SkarŻyw* 481, 481.

7. Od znac. 'świętynia pogańska'; *templi Vulg, Mącz* (13) : *Leop 2.Mach* 1/16; *RejZwierz* 36; Słowo Greckie miáłto tego cochmy my położyli chwalcá/ znaczy dozorcę abo wytrykuřá kościelnego. *BibRadz* II 77b marg; Delfowie [chwalili] Wilká/ iz im pod drzewom orzechowym/ wykopał klenoty kościelne/ ktore tám byli rozboyce zákopáli s kościołá Apollinowego wzyáwłzy. *BielKron* 24, 90v, 101, 104v; Adytum, Táyemne mieiscá kościelne *Mącz* 3d, 361b; Hierophylax – Stroz kościelny. *Calep* 482a; Więć też przyřzło w przyřłowie Tolořáńkie złoto: [...] Ktorzy iedno kościelnych rzeczy fię tykáli/ Prožno fię przed záłofną pomřtá vmykáli. *KlonWor* 10.

W charakterystycznych połączeniach: *kościelny(-a, -e) dozorca, ganek, klenoty, krukta, kruźganek, prawo, rzecz, służba, sprawa, tajemne miejsce, wytrykusz, złoto.*

Wyrażenie: »kościelny sługa« = *aedituus Vulg, Cn* [szyk 1 : 1] (2): wyniřćz z mieycá thego oftháthki Bááłowe/ y řpołu imioná kościelnych řlug z kápláńfkimi *Leop Soph* 1/4, *Os* 10/5.

8. [Zestawienie w funkcji nazwy botanicznej: »kościelne kwiecie« = *narcissus*; rořlina z rodziny *amarylkowatych (Amarillideae)*: Kościelne kwiecie/ *Narciffus SienHerb* K2a#.

** Bez wystarczającego kontekstu (1) : De ecclesia et rebus ecclesiasticis [...] O Końcyelye y rzeczach kończyelnych. *Murm* 125.

II. W funkcji rzeczownika (11) :

1. Służący końcielny, zakrystian; *aedituus Mącz, Cn; aeditimus, hierophanta Calep; neocorus, sacristianus Cn* (8) : sułteffal thełz tham vkradł murarzłky kthori łkrył za czegłą wdomu Augnłtina kończcielnego pod zamkyem *LibMal* 1550/154; *AEdituus*, Końcielny Wytrykułz Zákrystian niektórzi zową. *Mącz* 4a; *Calep* 31a, 482a; Więc fię w oney świątyni Końcielnym obierze/ Wierutny łotr/ co gmerze w oney tám ofierze. *KlonWor* 48; Ná Końcielnego corce pozłóciłte páfy: Zoná/ dzieci/ gołpodarz/ máią wielkie wczáły. *KlonWor* 49, 48.

Szereg: »świątnik abo końcielny« = *stróż świątynny; cultrix Vulg* (1): miáłto Ephezkie iełt chwalcą (*marg*) świątnikiem ábo końcielnym. G. (-) wielkiey boginiey Dyány *WujNT Act* 19/35.

2. Dosłowne tłumaczenie z łac. *ecclesiasticus* (3) :

a. Duchowny parafialny, kapłan pracujący przy parafii (1) : POniewałz przy Krzćie vzywamy Obrzędow niemáło/ ták z Apostołłkiego podánia/ iáko y z Końcielnych náuki/ tedy chcemy wam bráćia miła/ o nich krotką łprawę dáć *KarnNap* B3.

b. Zarządca, urzędnik parafialny (1) : Dobrym ci obyczaiem końcielyne [!] przykazdey parafýgi vřtawiono/ aby to czo dadzą końciołowy chowaly opatrzały/ á łtego ty ktorzy wparafigi potrzebią zakładaly á opatrzały/ y łlugy końcielne łtego żywyly. *SeklKat* Q3v.

c. Prawowierny, należący do Końcioła rzymskokatolickiego (1) : Tym włłyłtkim piłmem iáłnie łie to pokázuie/ że thylko czterzy Ewángelie máią być przyięte/ á włłyłtkie niepewnych rzeczy bayki/ vmárłym ráczey kácerzom/ niżli końcielnym żywym máią być łpiewáne. *Leop* *2v.

Synonimy: **I.2.** duchowny; **e.** cierkiewny; **II.1.** świątnik, wytrykusz.

Cf **KOŚCIOŁOWY**